

Allah'ın Hayy ve Kayyum Sıfatlarının Kelâm Bağlamında Değerlendirilmesi

SÜLEYMAN KOYUNCU^a

Öz: Hayat sıfatı, Allah'ın medh ve kemal sıfatları arasında özel bir yere sahiptir. İnsan, dünya hayatında ona bahsedilen ömür kısa da olsa, doğuştan getirdiği ve içine yerleştirilen sonsuz hayat aşkı ile doludur. İnsan, Allah'ın Hayat sıfatının bir gereği olarak ona yansıyan buradaki yaşam süresini bitirdikten sonra, ahirette sonsuz bir hayat içerisinde yine Allah'ın Hayat sıfatının bir gereği ve Allah'ın bir lütfü olarak yaşamaya devam edecektir. Kâinattaki bütün dengeler, idare ve kavrama gücü Allah'ın kayyumiyet sıfatının bir sonucudur. Allah'ın bütün varlıkla olan ilgi ve alakası bu sıfatın bir gereğidir.

Anahtar Kelimeler: Allah, Hayat, Kayyum, fonksiyon, insan, ezeli, ebed.

^a Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü

Consideration of God's Attributes Hayy and Qayyum within the Context of Kalam

SÜLEYMAN KOYUNCU

Abstract: The Life attribute of God has a special place within the attributes of praising and maturity attributes. Even though the human life that is given is short in worldly life, it has abounded in endless life love that is given natural-born. After the end of human life in the world that is reflected on, by force of the attributive of God; it will continue to live by force of the attribute of God during the after-life as blessing. All balances in the universe, direction and understanding are the result of the God's permanentless attributive. The relevance and connection of God with all creatures are the requirement of this attribute.

Keywords: God, Life, Qayyum, function, human, pre-eternity, post-eternity.

Giriş

Hayy ismi sözlükte, diri ve canlı olmak demektir. Zıddı ölüm ve nakstır. Dinî terim olarak, ezeli ve ebedî hayat sahibi olan ve asla öl-meyen tektir. Allah'ın isimlerindedir. Kayyum ismi ise sözlükte, tu-tan, koruyan, anlamlarına gelir. Dinî terim olarak, bütün varlığı koru-yan, ayakta tutan ve her şeyin dengesini veren ve sağlayan,¹ manasına gelmektedir. Allah, diri ve canlı manasına gelen hayat sıfatı ile mutta-sıftır. Bu Sıfat, Allah Teâla'nın zatına vacip olan subûtî sıfatların ilkidir ve Zât-ı Bâr'iden asla ayrılmayan bir kemal sıfatıdır. Zira Vücut'un kemali, diri olmakla gerçekleşir. Ancak Allah hakkında söz konusu hayat, mahlûkatta görülen ve maddenin ruh ile ittisalinden doğan ge-çici ve maddi bir hayat olmayıp ezeli ve ebedidir, bütün hayatların kaynağı olan hakiki bir hayattır.² Cüveynî (ö.478/1057) “Kayyum sıfatı, bütün zamanlarda mahlûkatı idare etmek manasına gelmektedir ve fiilî sıfatlardandır.”³ demektir. Tanımlarının yanı sıra şümül bakımından ele alındığında, Hayat sıfatı kadim hayata da, hadis hayata da şamildir.⁴

Râzî'ye (ö.606/1185) göre, Hayy ve Kayyum isimleri Kur'an'da bir-likte zikredildiklerinden⁵ dolayı son derece övgüye mazhardırlar. Kay-yum, her şeyi ayakta tutan, ıslah eden, uygun hale koyan, bütün müm-künatı kavrayan, sonradan olan bütün varlık üzerinde etkili olanıdır. Hayy, bütün varlığı idrak eden, kavrayan, bilen, faal, aktif ve her şeye tesir edendir. Bu manalar ise tam bir ilim ve tam bir kuvvetle ancak mümkün olabilir.⁶ “Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi?”⁷ ayeti, bu kudretin âlemin sahibine gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu da Allah'ın Hayy ve Kayyum sıfatlarıyla muttasıf olduğunu ispat etmektedir. Bu iki sıfatın ayrıca

¹ *El Müncid Fillüğatı Ve'l Âlam* “Hayy ve Kayyum” maddeleri, Beyrut, 1992.

² Gölcük, Şerafeddin, Toprak, Süleyman, *Kelâm*, Konya, 1991, s.203.

³ Cüveynî, Ebü'l Meali Abdulmelik, *Kitabü'l İrşat İla Kavati'l Edilleti Fi Usüli'l İtkad*, Beyrut, 1413/1992, s. 145.

⁴ Lekanî, Abdüsselam b. İbrahim, *İthafü'l Mürid Bi Cevberet'it Tevbid*, Mısır, 1370/1949, s.99.

⁵ Bkz. Bakara, 2/255; Âl-i İmran, 3/1; Tâ Ha, 20/111.

⁶ Razî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. el Hasen b. el Hüseyin, *Mefatihu'l Gayb*, Beyrut, 1420/1999, I, 126.

⁷ Fussilet, 41/15.

çok sayıda tanımı yapılmıştır.⁸ Useymin (ö.1421/2001) Allah'ın kemal sıfatlarına ayrıca bir de medh kelimesini ekleyerek “sıfat ü medhin ve kemalin” diye teleffuz etmektedir.⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.) de Hayy ve Kayyum sıfatlarını övmüş, onlara son derece değer vermiştir. Hız. Ali, Bedir savaşında, savaşmasının yanı sıra, aynı zamanda Allah Resulünü de kontrol ediyordu. Savaş sona erene kadar birkaç kez bu kontrolü tekrarlardı. Her kontrol için gittiğinde Hız. Peygamber'in secde halinde olduğunu ve sürekli, “Ya Hayyü Ya Kayyum” sıfatlarını zikrettiğini, söylemiştir.¹⁰ İbnü Abbas ise, ben de işittim ve “Ya Hayyü Ya Kayyum” ‘un üstüne başka hiçbir dua etmiyordu, demiştir.¹¹ Ebussuud (ö.982/1561) , Hız. İsa (a.s.) bir mucize olarak ölüleri diriltirken o da, “Ya Hayyü Ya Kayyum” söylerdi; Âsif b. Berhiya da Belkıs'ın tahtını celbederken onun da “Ya Hayyü Ya Kayyum” dediğini, söylemiştir.¹²

Allah'ın Hayy ve Kayyum sıfatları bütün varlığa(küle) delalet etmektedir. Çünkü kayyumiyet O'nun bizzat kaim olmasını ve bütün varlığın da bu sayede kıyamını iktiza etmektedir. İnsanın iki ayağı üzerinde dengeyi bozmadan yürümesi, yük taşıması kayyum isminin iktizasıdır. Allah'ın bizatihi kaim olması, O'nun birliğini iktiza eder ve hakikatinde de kesreti nefyeder. Vahdet ise, Allah'ın yer işgal etmesi ve yön sahibi olması gibi, Allah'a yakışmayan her şeyi nefyeder ve Allah'tan gayri cisim-ruh, akıl-nefis gibi bütün mahlûkatın sonradan yaratılmış olmasını gerektirir. Böylece her şeyin O'na isnat edildiğini, sebep - sonuç ilişkisinin de ona raci' olup döndüğünü netice verir.¹³

Hayy ve Kayyum isimleri Allah'ın en büyük isimlerindendir; hatta bu iki isim “İsm-i A'zam” olarak da kabul edilmektedir.¹⁴ Peygamber (s.a.v.) bu iki isme ayrıca, İsm-i Azam vasfını taşıdıkları için, Rahman

⁸ Bkz. Adududdin el İcî, Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülğaffar, Ebül Fadl, *Kitabül Mevakif*, Beyrut, 1417/ 1997, II, 38.

⁹ Useymin, Muhammed b. Salih, *el Kavaidül Müsıla Fî Sıfatillabi Ve Esmâibî'l Hüsnâ*, Kahire, 1426/2005, s.24.

¹⁰ Razi, a.g.e, VII, 5.

¹¹ Razi, a.g.e, VII, 6.

¹² Ebussuud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşadül Akli's Selim İla Mezaya'l Kitabî'l Kerim*, Beyrut, ts, II, 3.

¹³ Razi, a.g.e, VII,7.

¹⁴ Hanefi, İbn Ebi'l İzz, *Şerhu'l Akidetî't Tabaviye*, Beyrut, 1408/1988, s.121.

ve Rahim kelimelerini de eklemiştir.¹⁵ Hayy ve Kayyum sıfatları Kur'an diliyle büyük isimler diye nitelendirilmiştir; çünkü sebebi, Allah'ın vahdetini ifade ettiğinden, kesreti, zıddı, niddi ve misli reddettiğindedir.¹⁶ Böyle olunca da, Hıristiyanlıktaki teslis akidesinin batıl oluşunun bütün delillerini camidir.¹⁷ Aynı zamanda tabiatperestlerin, putperestlerin ve kâinatın yaratılışını tesadüfün ellerine teslim eden felsefecilerin inançlarının kökünü kazımıştır.¹⁸ Çünkü koskoca kâinatı yaratan ve idare edenin diri, ezeli ve ebedi olması gerekir. "Kör bir kuvvet, akıl ve idrak sahibi bir mahlûk vücuda getiremez..." sözü,¹⁹ doğru bir sözdür.

Allah'ın sahip olduğu sıfatlarla yaratıkların sahip oldukları sıfatlar arasında fark vardır. Allah Hayy'dır, ölmeyen diridir. Ezeli ve ebedi olan hayat sıfatı yalnız Allah'a aittir, O'na mahsustur. Özellikle insanların sahip oldukları hayat sıfatı da sınırlıdır, nihayeti vardır, yani insanlar ölümlüdür, herkes kendisi için takdir edilen ecelleri (yaşam zamanları) bitince ölürlər²⁰ ve yaratıldıkları ana maddeleri olan toprağa gömülürler.

Öte yandan Allah uyumayan Kayyum'dur. Uyku ve uyuklama O'nu tutmaz. Ama insanları tutar, insanlar uyuklar ve uyurlar. Çünkü vücut mekanizmaları bunu istemektedir. Allah uyuklamaz ve uyumaz ifadesi ile insanlar uyuklar ve uyurlar cümleleri arasında bir benzetme yapılmıştır. Bu, konuyu anlamamız bakımından yapılmış basit bir teşbihtir; yoksa bu teşbihten maksad sıfatları reddetmek değildir; bilakis Allah, Zatının kemalinden dolayı, kemal sıfatlarla mevsuftur, nitelenmiştir. Baki bir hayatla diri olan, zail, geçici bir hayatla diri olana asla benzemez.²¹ Bundan dolayıdır ki, dünya hayatı bir oyun, bir eğlence ve bir eşya gibidir; ahiret hayatı ise, gerçek hayattır. Dünya hayatı uyku

¹⁵ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, İstanbul, 1402/1981, V, 517, bab,65, h.3478.

¹⁶ Kârî, Molla Ali, *Şerhu Kitabi'l Fıkbi'l Ekber*, Mısır, 1323/1902, s. 32.

¹⁷ Razi, a.g.e, VII, 129.

¹⁸ İbn Âşur, Muhammed et Tahir b. Muhammed b. Muhammed et Tahir, *Tabrir Ve't Tenvir*, Tunus,1418/1997,

¹⁹ Kam, Ferit, *Vahdet-i Vücut*, Ankara, 1417/1994, s.103.

²⁰ Habenneki el Midâni, Abdurrahman Hasan, *el Akidetü'l İslamiyye Ve Üsesüba, Di-meşk*,1418/1997, s. 154.

²¹ Hanefi, a.g.e, s.121.

gibidir, ahiret hayatı ise uyanıklık gibidir. Ahiret hayatı kâmil bir hayattır ve mahlûkat içindir denilmez; O, diri olan Allah ki, hayat O'nun zatına lazım olan sıfatlardandır. O, Allah daimi ve sonsuz olan hayatı mahlûkata hibe etmiştir; ancak ahiretin daimi olması, Allah'ın idame ettirmesiyledir; yoksa ahiretin devamlılığı, Allah'ın sahip olduğu hayatın hilafına kendi zatına lazım olan bir vasıf değildir. Aslında Allah'ın diğer sıfatları da Hayy ve Kayyum sıfatları gibi kendi zatına lazım ve kemal sıfatlardandır.²² İbn Ebü'l İzz (ö.321/900), yaratıcının sıfatları, kendi zatına layık sıfatlardır, mahlûkatın sıfatları da, onlara münasip ve uygun sıfatlardır, şeklinde mümtaz bir özet yapmıştır.²³

Allah'ın sıfatları arasında olduğu gibi, Allah'ın sıfatları ile isimleri arasında da son derece lüzumlu bir bağ vardır. Esma-i Hüsnâ'nın ifade ettiği manalar gerçekleştikleri zaman, kutsal sıfatlarla Allah'ın nitelenmesi tahakkuk eder. Başka bir ifade ile Allah'ın isimlerinin ispatı, aynı zamanda sıfatlarının da ispatı demektir. Çünkü Allah'ın varlığı sabit olunca, dirilikle muttasıf olur. Böylece, Beyhaki'ye (ö.458/978) göre, Allah'ın zatına zaid bir hayat sıfatı ile muttasıf olur. Bu ifade Beyhaki'ye göredir; çünkü Hayat sıfatı Allah'ın Zâtı'na vacip ve gerekli bir sıfattır. Allah "Kadir" ismi ile muttasıf olduğu zaman "Kudret" sıfatı ile, "Alim" ismi ile muttasıf olduğu zaman "İlim" sıfatı ile, "Halk" ismi ile muttasıf olduğu zaman "halk" sıfatı ile, "Rızık" ismi ile muttasıf olduğu zaman "rızk" sıfatı ile, "Muhyi" ismi ile muttasıf olduğu zaman "İhya" sıfatı ile muttasıf olur. Şayet Hayat, Rızık, Halk, İhya gibi manalar olmasaydı, Allah'ın isimlerinden sadece Allah'ın varlığından haber verilebilir ve Allah'ı zatından bahseden kelimelerle anmakla yetinilecekti.²⁴ Dolayısıyla Allah'ın mevcut olması sabit olunca, dirilikle de muttasıf olmuştur; ancak vücuda kemal veren hayattır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Allah'ın Hayy ismine sahip olmasıyla hayat devam etmektedir. Allah'ın hayat sıfatından hiçbir mahlûk müstağni olamaz. Çünkü O'nun hayatı samedidir (her varlığın ihtiyaç duyduğu bir hayattır), müstakildir yani onu gıdalandıracak ve onu son-

²² Ebşeyhî, Şihabüddin b. Muhammed, *el Müstedraf Fi Külli Fenmin Müstezraf*, Beyrut, 1401/1981, I, 33.

²³ Hanefî, a.g.e, s.121.

²⁴ Beyhaki, Hafız Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Kitabü'l Esma Ve's Sıfat*, Beyrut, 1415/1994, I, 188.

suza kadar uzatacak bir vasıtaya muhtaç değildir.²⁵ Hatta Allah, îla-i kelimetullah ve mukaddesat uğrunda ahiret hayatını dünya hayatına tercih eden şehitlere, öldüklerini bile bilmedikleri daimi bir hayatı Hayy isminin genel kapsamından dolayı vermektedir. Şehitler böyle bir hayat için gençliklerinin baharında ölüme razı olmaktadır.²⁶ Kur'an'da, "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır..."²⁷ buyurulmaktadır.

1. Kur'an ve Sünnette Hayy ve Kayyum Sıfatlarının Değerlendirilmesi

1.1. Kur'an'a Göre Değerlendirilmesi

Allah'ın isimleri arasında en yüksek önemi haiz ve İsm-i Â'zam kabul edilen "Hayy" ve "Kayyum" isimlerini taşıyan Kur'an ayetlerini burada zikretmek istiyoruz.

"Allah, O'ndan başka hak mabud yoktur. O, Hayy'dır, Kayyum'dur. Kendisine ne uyku gelir, ne de uyuklama."²⁸

"Hayy ve kayyum olan Allah'tan başka ilah yoktur."²⁹

"O daima diridir; O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur."³⁰

"Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et."³¹

"Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hakim olan Allah için eğilip boyun büküştür."³²

Hayy kelimesi Allah'ın zevale maruz olmaksızın baki olması demektir. Yani devamlı var olan, kesintiye uğramayan, varlığı ezeli ve ebedî olan demektir. Allah hayat sıfatıyla mevsuf, daimî ve sonsuzluk kavramı ile ifadesini bulan mevcuttur. Tefsircilere göre, "ölümden sonra hayat, hayattan sonra da ölüm arız olmaz. Varlık için ise bu söz

²⁵ Habenneki el Midani, a.g.e, s.154.

²⁶ Habenneki el Midani, a.g.e, s.155.

²⁷ Âl-i İmran, 3/169-170.

²⁸ Bakara, 2/255.

²⁹ Âl-i İmran, 3/2.

³⁰ Gafir (Mü'min),40/65.

³¹ Furkan, 25/58.

³² Tâ Hâ, 20/111.

konusudur.³³ Bu sözün özü, “Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur O’nun zatından başka her şey yok olacaktır.”³⁴ Ayetinde saklıdır.

Mezkûr ayetin manası dünya hayatı ile alakalıdır. Allah’tan başka her şey geçici bir yoklukla kudret dairesinden ilim dairesine geçmektedirler. Adem-i mutlak denilen bir yokluk yoktur, yani varlık ömrünü tamamladıktan sonra bir daha hayat olmamak üzere böyle bir yokluğa maruz kalmayacaktır. Dolayısıyla ayette ifade edilen fena ahirete şamil değildir. Çünkü bütün varlıkta Allah’ın isimlerinin tecellisi vardır; Allah’ın isimleri hakikat ve kemalde oldukları için, tecelli ettikleri her şeye onların hakiki manaları yansır ve onlarda hayal değil hakikat olur.³⁵ Bunun içindir ki Ehl-i Hak, “Eşyanın hakikati sabittir.” demişlerdir.³⁶ Felsefecilerin ileri sürdükleri sicim teorisine göre, eşyanın hakikati yoktur, gözle gördüğümüz her şey beyinde şekillenmektedir. Bu teori Esmâ-i Hüsnanın inkârıdır, dolayısıyla ahiretin de inkârıdır. Çünkü Allah’ın kemal sıfatları devamlılık ister, dolayısıyla onları geçici, fani ve kısa dünya hayatı ile sınırlandıramayız. Allah dünyada her şeye hayat bahsettiği gibi, hayat sıfatının bir gereği olarak varlığı ahiret hayatına alacak ve hayatı oraya uygun olarak devam ettirecektir.

“O diridir”³⁷ ayetindeki “Hüve” zamiri ile hasr yapılmıştır ve bununla O’ndan başka ölümsüz ve kâmil bir hayat ile muttasıf bir varlık yoktur.³⁸ Kanaati beyan edilmiştir. Muhtasar İbn Kesir tefsirinde ise, Allah ezel ve ebed içinde diri olandır. Çünkü evvel, ahir, zahir ve batın olan bir zat, elbetteki tam bir kemal sıfatı olan hayatla muttasıf olacaktır.³⁹ Denilmektedir.

1.2. Sünnete Göre Değerlendirilmesi

Allah’ın sıfatlarının Kur’an’la olduğu gibi, Hz. Peygamberin hadisleriyle de kopmaz alakası vardır. Hayat sıfatını içeren Hz. Peygam-

³³ Hazin, Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübabü’l Te’vil Fi Maanî’l Tenzil*, Betrut, ts, I, 183.

³⁴ Kasas, 28/88.

³⁵ Bkz. Razî, a.g.e, I,136,140,239.

³⁶ Taftazanî, Sadüddin Mesud b. Ömer, *Şerbu’l Akaid*, İstanbul,1387/1966, s.19.

³⁷ Ğafır (Mü’min), 40/65.

³⁸ Hazin, a.g.e, IV, 77.

³⁹ Sabunî, Muhammed Ali, *Muhtasar İbn Kesir*, Beyrut, 1402/1981, III, 251.

ber'in (s.a.v.) sözlerini aşağıya alıyoruz. İbnü Abbas'dan rivayet edilmiştir. Şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dua ederdi: “Allah'ım, yalnız sana Müslüman oldum, yalnız sana iman ettim; yalnız sana dayandım; yalnız sana yöneldim; yalnız sana dava ediyorum; İzzetinle sana sığınıyorum-senden başka İlah yoktur- beni yanlış yola saptırma; Sen, asla ölmeyen dirisin; cinler ve insanlar ise ölürlür.”⁴⁰

Hz. Peygamber(s.a.v.), “Her kim, kendisinden başka İlah olmayan, Hayy ve Kayyum olan Allah'tan affını dilerse, (büyük günahlardan olan) savaştan kaçsa bile günahları bağışlanır.”⁴¹ buyurmuştur.

Hz. Ömer'den rivayet edilmiştir. Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu demiştir: Birisi bu pazarlardan birine uğradı ve şöyle dua etti: “Allah'tan başka İlah yoktur. O, tektir; ortağı yoktur; mülk O'nundur; övgüler O'na aittir; O, diriltir ve öldürür; O, ölmeyen diridir. Hayır O'nun elindedir; O, her şeye gücü yetendir. Bu duasından sonra Allah ona bir milyon sevap yazmış, bir milyon günahını silmiş ve onun için cennette bir köşk bina etmiştir.”⁴²

Ebu Said el Hudri'den rivayet edilmiştir. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu, demiştir. Her kim yatağına girdiğinde: “Kendinden başka İlah olmayan, Hayyü Kayyum olan Allah'tan affımı istiyorum ve O'na tevbe ediyorum, derse, denizin köpükleri miktarı günahları olsa bile, Allah onun günahlarını örter, siler.”⁴³

İbn Mesud'dan rivayet edilmiştir. Peygamberimize bir sıkıntı geldiğinde şöyle dua ederdi, demiştir: “ Ya Hayyu Ya Kayyum, rahmetinle Sana sığınıyorum.”⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: bana bir üzüntü, endişe geldiği zaman, Hz. Cebrail (a.s.) hemen görünür ve der ki, Ey Muhammed, “Asla ölmeyen diri olana tevekkül ettim de.”⁴⁵

⁴⁰ Müslim, Ebü'l Hüseyin Müslim b. el Haccac, *Sabih'i Müslim*, İstanbul,1402/1981, III, 2086, bab,18, h.67(2717).

⁴¹ Tirmizi, Sünen, V, 568.

⁴² Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed, *Müsned*, Müessesetü'r Risale, 1421/2001, I, 410, h.327.

⁴³ Ahmed b. Hanbel. *Müsned*, XVII, 130, h. 11074.

⁴⁴ Tirmizi. *Müsned*, II, 441, h.3524.

⁴⁵ Müttekî, el Hindî, Alaüddin Ali b. Hüsamüddin İbn Kâdı Hanü'l Kadîri eş Şazeli, *Kenzü'l Ummal Fi Süneni'l Akval Ve'l Efal*, Müessesetü'r Risale, 1401/1981, II, 119,

Enes İbn Malik'ten rivayet edilmiştir. Şöyle demiştir: “Ya Hayyu Ya Kayyum, peygamber'in (s.a.v.) ettiği duasındandır.⁴⁶ Kettanî, Peygamberi ruyamda gördüm; ey Allah'ın Resulü, Allah'a dua et de, kalbimi öldürmesin dedim, o da bana günde kırk defa,”Ya Hayyu Ya Kayyum, Senden başka İlah yoktur, söyle” buyurdular.⁴⁷

Hız. Peygamber (s.a.v.) Zeyd İbn Samit'e uğradı; o da namaz kılmış şöyle dua diyordu:” Allah'ım, Senden istiyorum; hamd Sana aittir, Senden başka İlah yoktur. Ey Sevgili, Ey Cömert olan, Ey yeri ve gökleri yaratan, Ey iyilik ve büyüklük sahibi! Peygamber(s.a.v.) Allah'ın en büyük ismiyle dua ediyor ki, onunla dua edilirse cevap verir; onunla istenirse verir. Ya Hayyu Ya Kayyum...”⁴⁸ buyurdular.

Kızı Hız. Fatıma'ya (r.anha), ” Ya Hayyu Ya Kayyum, ey yeri ve gökleri yaratan, Senden başka İlah yoktur. Senin rahmetinle sana sığınırım; bütün halimi ıslah et; beni bir an bile nefsimle baş başa bırakma, duasını bizzat öğretmiştir”⁴⁹

Önemli bir şey Hız. Peygamber'i (s.a.v.) ilgilendirip üzdüğünde, başını semaya kaldırıp şöyle derdi: “Büyük Allah'ım, Seni bütün eksiklik ve ayıplardan tenzih ederim. Dua konusunda gayret ve içtihat edip seçmek durumunda kalınca da : “Ya Hayyu Ya Kayyum” derdi.”⁵⁰

Râzî, İlahî kitaplardan birinde şöyle bir dua ayeti olduğundan bahseder: “İzzetim ve Celalim hakkı için ümitsizlik içinde iken umutlarını benim gayrımdan umanın emellerini şüphesiz keserim; ona insanların arasında rüsvalık elbisesini giydiririm; bana yaklaşmasına engel olurum; bana ulaşmaktan onu uzak tutarım; Şaşkınlık içinde düşünmesini sağlarım. Zor zamanlarında çareyi benden başkasından umar, halbuki zorluklar benim elimdedir. Ben Hayy ve Kayyum'um; benden başkasından umar, düşünmek için benden başkasının kapısını çalar.

h.3424.

⁴⁶ Müttekî el Hindî, a.g.e, VII, 70, h.18000.

⁴⁷ Şatîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed, *el İ'tisam*, Suudiyye,1412/1992, I, 332.

⁴⁸ Şemsüddin, Ebü'l Avn Muhammed b. Ahmed b. Salim, *Levamiü'l Envarü'l Behiyye Ve Savatiü'l Esrarü'l Eseriyye Li Şerbi Dürretü'l Mudiyye Fi Akd'il Firkatü'l Maradiyye*, Dimaşk, 1402/1981, I, 36.

⁴⁹ Abdülvahhab, Abdullatif b. Abdürrahman b. Hasan b. Muhammed, *Minbacü't Te'sis Ve't Takdis Fi Keşfi Şübehat*, Darü'l Hidaye,ts, I, 187; el Müttekî el Hindî, a.g.e, II, 139, h. 3498.

⁵⁰ Müttekî el Hindî, a.g.e, VII, 69, h.17999.

Hâlbuki bütün kapıların anahtarları benim elimdedir; o kapılar hep kapalıdır; benim rahmet kapım sadece bana dua edenlere açıktır.”⁵¹

Bu iki büyük sıfat, Kur'an ve sünnette sıklıkla geçmektedir. Bunun esprisii, kâinatın yaratıcısı diridir, faaldır, her şeyi idrak edendir, idare edendir. Cansız ve kudretsiz bir yaratıcı olmaz, olamaz. Öyle ise biz, cansız bir varlığa dua ve ibadet etmiyoruz; bizim ibadet ettiğimiz Zat diridir ve âlemlerin yaratıcısı ve bütün canlılara rızık verendir.

2. Allah'ın Sıfatlarının Lüzumu

Allah'ın sıfatları vardır, onlarla muttasıf olması zaruri ve son derece lüzumludur. Allah'ın varlık ve birliği, ortağının olmadığı ancak sıfatları vasıtasıyla kavranabilir. Sıfatlar bir “Kıyas-ı vahidî = ölçü birim” dir. Allah'ın kühünü kavramamız mümkün değildir. Bunun için insan sahip olduğu sınırlı sıfatlarıyla, Allah'ın sınırsız sıfatları arasında bir kıyas yaparak Yüce Allah'ın sıfatlarının sınır ve kapsamının mükemmelliğini, bu sayede de O'nun Zatında son derece kemalde olduğunu kavrar ve bütün mevcudiyetiyle O'na teslim olur. Bu benim evim, şu benim tarlam, bu benim arabam, bu benim, bu benim... mülkiyet sınırlarını çizerken, bu kıyası yapan insan, kendisi de dahil, şu koca sınırsız kâinatın Allah'a ait olduğunu görüp, kavrayınca, bütün varlığıyla O'na teslim olur ve O'nu hakkıyla tanımış olur. Sıfatları olmazsa, O'nu tanımamız mümkün olmaz. Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmıştır, kudreti her şeyi yapmaya yeterlidir, iradesi her şeye tealluk eder gibi sıfatları üzerinde yorum yaparak O, yüce varlığı ancak kavrayabiliyoruz. Özellikle Matüridî'ye (ö.333/944) göre, bu kıyaslama sisteminden ötürü, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, bir peygamber ve getirdiği kitapla temasa geçemeyen insanlar, aklen kâinatın yaratıcısını bulmak ve O'na inanmak durumundadırlar. ⁵² Her şeyin bir sahibi vardır. Bir köy muhtarsız, bir ilçe kaymakamsız, bir il valisiz ve bir memleket başkansız olamayacağına göre, bu koca kâinat ustasız, idarecisz olabilir mi? Bu sonuca ancak sıfatlarla yapılan kıyasla ulaşılabilir.

⁵¹ Râzî, a.g.e, I, 73.

⁵² Eş'arî, Ebu'l Hasen Ali b. İsmail, *Nazratün İlmiyye Fî Nispeti Kitabî'l İbaneti Cemiihi*, Darü İbn Hazm, 1409/1989,s. 115; Racihi, Abdülaziz b. Abdullah b. Abdurrahman, *Şerbu'l Akidetî't Tahaviyye*, byy, ts, I, 66; İbnü Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el Fas'l Fi'l Milel Ve'l Ebva Ve'n Nihal*, Kahire, ts, IV, 50.

Allah'ın kemalde oluşunu ifade eden sıfatlarını biz Kur'an, sünnet ve ümmetin icmasından öğreniyoruz. Bu üç ana kaynağın dışında Allah'a sıfat uydurmak caiz değildir.⁵³ Çünkü sıfat konusu "Sükûti"dir, bu konuda hiçbir Allah'ın kulu ağzını açmaz, sıfat uydurmaya kalkışmaz.

3. Hayat Sıfatının Diğer Sıfatlar Üzerindeki Fonksiyonu

Akaid ve kelamın Kur'an'la olduğu gibi hadisle de çok sıkı bir ilişkisi vardır. Bunların aydınlığında sergilenen meseleler güvenilirdir. Her mesele hadislerin rehberliğinde yol almaktadır. Hayatımıza, inancımıza ve amelimize Hz. Peygamber'in (s.a.v.) öğretti zemininde yön vermeliyiz ve her şeyi o alanda öğrenmeliyiz.

Hayy ismi, kelam ıstılahında bilmek kendisiyle mümkün ve uygun olan isimdir, yani, ilimle bir şeyi bilmek Hayy sıfatı ile mümkündür; başka bir ifade ile bilmek, diri olmanın delilidir.⁵⁴ Çünkü ilim, irade, kudret gibi sıfatlara sahip olan varlığın hayat sahibi olması zaruridir. Çünkü ölü olan bir zâtın ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olması mümkün değildir. Allah'ın bu kemal sıfatlara sahip olduğu ise, akli ve nakli delillerle sabittir.⁵⁵ O zaman hayatı olmayandan bir şey beklenemez. Hâlbuki Gazali'ye (ö.505/1111) göre, Allah en iyi kavrayan, yüksek derecede iş yapan faal varlıktır. Zira fiili ve kavrayışı olmayan ölüdür. Bu Allah için söz konusu değildir. Allah'ın bilmesi, kavraması ve her şeyi ihatası sonsuzdur. Kavramanın (comprehension) en alt derecesi, kavrayanın kendini algılamasıdır. İnsan için ön kavrama budur ve çok önemlidir. Bu tür kavraması olmayan kimse, en yüksek kavrama olan Allah'ı algılayamaz, akledemez. Zira, "kendini tanıyan Rabbini tanır"⁵⁶ denilmesi de bundandır.⁵⁷ Denilebilir ki, Hayat sıfatı, idrak sıfatı ile muttasıf olmanın akli bir şartıdır. Bir zat diri ise, idrak vasfına da sahiptir.⁵⁸

⁵³ Beyhakî, a.g.e, I, 188.

⁵⁴ Zemahşeri, Ebu'l Kasım Mahmud b. Amrin b. Ahmed, *Keşşaf An Hakaik-ı Gavamizi't Tenzil*, Beyrut, 1407/1987, I, 299.

⁵⁵ Gölcük, Toprak, a.g.e, s.203.

⁵⁶ Matürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Kitabü't Tevbit*, Mısır, ts. S.102-103.

⁵⁷ Gazalî, Ebu Hamid Muhammed, *el Maksadül Esna Fi Şerbi Esmailabi'l Hüsnâ*, Lübnan, ts, s.102.

⁵⁸ Lekani, a.g.e, s. 99-101.

Hayat sıfatı vücûdî bir sıfat olup, özelliği, ilim ve irade sıfatlarının esasını teşkil etmektedir.⁵⁹ Aslında bütün sıfatlar ve manaları Hayy ve Kayyum sıfatlarına dönmekte ve fonksiyonlarını onlarla yerine getirmektedirler.⁶⁰ İbnü Kayyım'a (ö.751/1350) göre, Allah'ın diri olup hayat sıfatı ile muttasıf olmadan, diğer sıfatlarla ittisafı sahih değildir; hayat sıfatındaki kemal, diğer sıfatların da kemal sıfatlar olmasını gerektirir.⁶¹ Görüldüğü gibi bu iki sıfat Allah'ın bütün kemal sıfatlarının manalarını içermektedirler. Ezeliyyet ve Ebediyyeti ifade ederler ki, bunu "el Kadim" birlikte ifade edemez. Allah'ın binefsihi mevcut olduğunu ifade ederler; bu aynı zamanda Allah'ın "Vacibü'l Vücut" olduğu manasına da gelmektedir.⁶²

Hayat sıfatı, diğer sıfatların devamına, bekasına, yokluk ve naksın nefyine ezelen ve ebeden delalet eder.⁶³ Hayat sıfatının zıddı eksiklik-tir ve memattır,⁶⁴ ancak Allah hakkında caiz ve mümkün değildir; aksi takdirde hayat sıfatı ve ona bağlı olarak Allah'ın bütün kemal sıfatları sona erer ve bu günkü yaşadığımız şu hayatın içinde olamazdık. Demek hayat veren olmadan, hayatın varlığından söz edilemez.⁶⁵ İşte bu manalardan dolayı, "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, Hayy'dır, Kayyum'dur."⁶⁶ ayeti Kur'an'da en büyük ayet olma vasfını kazanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir başka yerde ise bu ayet için, "Kur'an'ın efendisi"⁶⁷ demiştir.

Hayvanlarda "keyfiyyatün Nefsaniyye" adında bir özellik vardır. Bu özellik kökleştiği zaman ona meleke, tam kökleşmediği zaman ise, ona hal denilmektedir. Hayat sıfatı meleke ailesinden kabul edilmektedir.⁶⁸ Her şey ondan çıkmaktadır, kuvvetlerin kaynağı hayattır. Her

⁵⁹ Habenneki el Midâni, a.g.e, s.154; Gölcük, Prof. Dr. Şerafeddin, Toprak, Prof. Dr. Süleyman, a.g.e, s.204.

⁶⁰ Muhammed Reşit b. Ali Rıza b. Muhammed Şemsüddin b. Muhammed Bahaüddin b. Mulla Ali, *Tefsirü'l Menar*, Mısır, 1411/1990, I, 61.

⁶¹ Cevzi, İbnü Kayyım, *Şerbu Esmailabi'l Hüsnâ*, Mektebetü's Safa, 1428/2006, s.296.

⁶² Hanefî, a.g.e, s.121.

⁶³ Hanefî, a.g.e, s.121.

⁶⁴ İbnü Hümmam, Kemal, *Kitabü'l Müsâyere Bi Şerbi'l Müsâyere*, İstanbul, 1408/1979, s. 62-63.

⁶⁵ Kıyıcı, Burhanettin, *İbn Teymiyye'de Akıl Nakil İlişkisi*, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.50.

⁶⁶ Bakara, 2/255.

⁶⁷ Tirmizi, Sünen, V, 157, bab,2, h. 2778.

⁶⁸ Taftazanî, Saduddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, *Şerbu'l Makasid Fî İlmi'l Kelam*,

şey kendi haline göre Allah'ın hayat sıfatından nasibini almaktadır. Allah binefsihi var olduğu gibi (el Kayyum binefsihi), başkalarını da idare edendir (el Kayyum liğayrihi); her şeyi ayakta tutan, kullarının her şeyleriyle ilgilenendir.⁶⁹

Her kesim Allah'ın diri olduğunu kabul ediyor. İhtilaf hayat sıfatı üzerindedir. Felsefecilere göre hayat, sadece Allah'ın bilmesi, kudret, irade ve hikmet sahibi olması uygun olur derken, tabiiyyun hayat, bir his kuvvetidir, demektedir. Ehl-i Sünnet ise, hayat sıfatı Allah'ın zatı ile kaim hakiki bir sıfattır ki, onun gerekleri olan ilim, kudret, irade ve hikmet hayat sıfatının varlığı sebebiyle hakiki ve kemal sıfatları olarak ortaya çıkabilmektedirler,⁷⁰ demektedir. Buna göre Allah'ın hayat sıfatı “Lazım” yani gerekli kılan, diğer sıfatların hayata geçmesini sağlayan; ilim, kudret, irade, hikmet ve diğer sıfatlar ise, “Melzum” yani hayat sıfatının gereği olarak ortaya çıkan sıfatlardır. O halde şunu söyleyebiliriz: melzumattan olan ilim, irade, kudret, hikmet ve diğer sıfatların fonksiyoner hale gelmeleri, gereklilik (lazım) ifade eden hayat sıfatı olmaksızın mümkün değildir.⁷¹ Bu kıymetinden dolayı Allah Hayy sıfatını “Allah” isminden sonra ikinci isim olarak ayetlerde zikretmiştir.⁷² Demekki Allah'ın bütün isimlerinin medarı, kaynağı ve konusu hayat ve kıyam sıfatlarıdır. Bütün sıfatlar manalarını bu iki sıfatla kazanır. Bu iki sıfat yoksa diğer sıfatlardan da söz edilemez.⁷³ Bu babta hayat sıfatı o kadar önemli ki, hayata mazhar bir bal arısı kâinatla alakadardır; hayatı olmayan, camit bir dağ, sadece kapladığı alan ve taşıdıkları kadar değer alır.

4. Hayat Sıfatının Sahip Olduğu Bazı Özellikler

Var oldukları aklen bilinen sıfatlar üzerinde te'vil (yorumlamak) caiz değildir. Hayat, ilim, sem' (işitmek), basar(görmek), kudret sıfatları, aklen var olan sıfatlardır, te'vile gerek yoktur. Ama el, ayak, yüz

Pakistan, 1401/1981, I, 248-249.

⁶⁹ Hakemî, Hafız b. Ahmed, *Mearicü'l Kabul Bi Şerhi Süllemi'l Vusul İla İtmi'l Usul Fit Tevhid*, Mısır, 1404/1983, I, 131-132.

⁷⁰ İbnü Hümmam, a.g.e, s.62.

⁷¹ İbnü Hümmam, a.g.e, s.63.

⁷² Şârânî, Abdülvehhab, *Kitabü'l Yevakit Ve'l Cevabir Fi Beyani Akidet'il Ekabir*, Mısır, 1317/1899, I, 75.

⁷³ Hanefî, a.g.e, s.122.

kelimelerini te'vil etmek caizdir. Çünkü bu kelimeleri aklen ispat etmek mümkün değildir.⁷⁴ Cehmiyye ve Mutezileye göre, Sem', Basar, İlim, Kudret, Hayat gibi vücûdî sıfatlarla Allah kaim olsaydı, arazlara mahal olurdu, o zaman terkip (oluşmak), teccim (cisimleştirmek) ve inkısam (bölünme) gerekli olurdu. Bu durum, Cehmiyye ve Mutezileye göre, el, ayak ve yüz gibi kelimeler için de geçerlidir.⁷⁵ Bu tenzih hareketi Cehmiyye ve Mû'tezile'yi boğmuştur.

Hayat, ilim, kudret gibi kemal sıfatlarla şayet Allah muttasıf olmazsa, bu sıfatların zıddı olan acz, cehl, mevt, körlük ve sağrlık ile muttasıf olması gerekir. Çünkü bunlar Allah'ın kemal sıfatlarını izleyen eksik sıfatlardır.⁷⁶ Ancak, Âmidî (ö.631/1233) gibi birçok müteahhirin kelamcısı, bunun aksini savunmuştur, yani onlar, Allah kemal sıfatlarının zıddı ile mevsuf olmaz, demektedirler. Bu düşünceye göre diri olmayan, bunun zıddı olan mevtle de muttasıf olmaz. Ehl-i Sünnet ise, bunların aksini savunur, sıfatların zıddı vardır; ancak Allah'ın sıfatları kemal sıfatları olduğundan, acz, mevt, naks vb. şeyler O'na asla yanaşamaz. Zaten naks ademi bir iştir, ademde ise kemal yoktur.⁷⁷ Yukarıda da verdiğimiz gibi, Hayy ve Kayyum sıfatlarını içeren ayetler bunu ispat etmektedir.

Esma-i Hüсна şayet geçişli(müteaddi) bir vasfa delalet ediyorsa, üç önemli hususu tazammun etmektedir. Birincisi, Allah'a isim olduğu sabit olur, ikincisi, ismin tazammun ettiği sıfat Allah'a sabit olur, üçüncüsü ise, isimle istenilen şey ve hüküm sabit olur. Buna misal olarak "es Semî" ismini verebiliriz. Allah'ın sübûti sıfatlarından ve işitmek manasına gelmektedir. Madem Allah işitme ismi ile muttasıftır, öyle ise bu ismin bir de sıfatı olmalıdır; O da "es Sem'u" sıfatıdır. Madem Allah'ın es Sem'u diye bir sıfatı vardır; öyle ise Allah kelimele-re dökülmeyen manaları, fısıltıları, gizli ve açık konuşmaların hepsini işitir. "Siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müs-

⁷⁴ Cevzi, İbnü'l Kayyim, *Mubtasaru'l Sava'iqi'l Mürsele Ale'l Cehmiyyeti Ve'l Muattile*, Mısır, 1415/1994, I, 31.

⁷⁵ Cevzi, a.g.e, I, 32.

⁷⁶ Nesefî, Ebu'l Muin Meymun b. Muhammed, *Tebseratü'l Edille Fi Usûli'd Din*, Ankara, 1425/2004, I, 246.

⁷⁷ İbn Teymiyye, Ebu'l Abbas Tekriyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, *Kitabü's Safediyye*, byy, 1406/1985, I, 90-91.

tesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁷⁸ ayeti bu hükümü taşımaktadır.

Ayette geçen “Ğafur ve Rahim” isimlerinde, Ğafur günahların bağışlanmasını, Rahim ise, haddin düşmesini ifade etmektedir. Yol kesiciler yakalanmadan kendiliklerinden gelir teslim olup hatalarını itiraf ederlerse, hataları, günahları bağışlandığı gibi, uygulanması gereken şer’î had de düşüyor. Allah’ın Hayy ismi ise, geçişli bir vasıf olmadığı için, iki önemli hususu tazammun etmektedir. Birincisi, Allah’ın ismi olduğu sabit olur; ikincisi, Hayy isminin tazammun ettiği hayat sıfatı Allah için sabit olur. Allah diridir, hayatı ezeli ve ebedidir.⁷⁹ Bu sayede Allah da bütün varlığı hayata dâhil eder.

Öte yandan Allah’ın sıfatlarının bir şeye tealluk edip –etmediği konusu da önem arz eder. Allah’ın sıfatlarına bu açıdan bakıldığında şunu söyleyebiliriz: hayat sıfatının hiçbir şeye tealluk etmemesine karşılık diğer sıfatlar bir şeye tealluk etmektedirler. Mesela, ilim sıfatı mahallinde kaim olduktan sonra kendisi ile bilinip açığa çıkabileceği zait bir emri istemektedir. Aynı şey kudret, irade ve diğer sıfatlar için de söz konusudur. Hayat, Kıdem ve Beka sıfatları mana sıfatı olmalarına rağmen, bu üç sıfat hariç, diğer bütün mana sıfatları hep bir zait müteallıka ihtiyaç duyar ve ister. Bu tealluk Eş’arî’ye (ö.324/936) göre sıfatlar için nefsidir, müteallık olmadan bu sıfatlar hariçte bulunmazlar. Müteallıklarıyla beraber ezeldirler. Başkalarına göre ise, bu tealluk itibaridir, nispidir ve izafeler cinsindedir.⁸⁰

Kaderiye, özel bir bünye olmadan Hayat sıfatının varlığa gelmesi uygun değildir, iddiasında bulunmaktadır. Zürariye kolu bu iddianın da ilerisine geçerek, Allah’ın Hayat sıfatının hadis (sonradan yaratılmış) olduğunu söylerler ve devamla, Allah diri değildi, kendi nefsi için bir hayat yarattı, iddiasında bulunurlar; buna da, çünkü her fail diri olmak durumundadır, çelişkisini eklerler.⁸¹

⁷⁸ Maide, 5/34.

⁷⁹ Useymin, a.g.e, s.10.

⁸⁰ Lekani, a.g.e, s.101.

⁸¹ Bağdadî, Ebu Mansur Abdülkahir b. Tahir, *Usulüddin*, İstanbul,1349/1928, s.105-106; Kâdî, Ebü'l Hasen b. Abdülcebbar, *El Mubit Bî't Teklif*, Mısır, 1386/1965, s.128-129.

Sonuç

Dünya hayatı, Allah'ın hayat sıfatı ile hayat bulur, nurlanır. Vücudun kemali hayat iledir; belki vücuda hakiki vücut veren hayattır. Görülüyor ki, hayat vücudun nurudur; şuur hayatın ışığıdır. Hayat her şeyin başıdır ve esasıdır; kâinatdaki görünen düzen ve faik nizam hayat ve kayyumiyet sıfatlarıyla kaimdir. Hayat her şeyi canlılara tahsis eder. Bir insan bütün dünya benimdir diyebilir, buna bir engel yoktur; bir kuş, bütün bahçeler, ormanlar, dağlar benimdir diyebilir. Işık cisimlerin görülmesine ve renklerin oluşmasına sebep olduğu gibi, hayat da bütün varlığın bu günkü yaşama elverişli şekliyle ortaya çıkmasına sebeptir.

Hayat çokluk içinde tekliktir; çünkü Hayy ve Kayyumiyet isimleri ezelden ebede kadar her şeyi ifade ettikleri için çokluğu Allah'ın vahdetine izafe etmekte ve çoklukta bizi boğmadan tekliği göstermektedir. Hayat sıfatı, canlılarla cansızlar arasındaki var olan büyük farkı göstermekte, hangi hayat seviyesinde olursa olsun canlılar için ne büyük bir nimet içinde olduklarını nazara vermektedir. Dolayısıyla bir şeyin değeri, o şeyin büyüklüğüyle değil, ancak canlı olmasıyla ölçülebilir. Hayatsız bir cisim, büyük bir dağ dahi olsa, yalnızdır. Münasebeti, yalnız oturduğu mekan ve taşıdığı şeyler itibariyledir. Canlı olmadığı için kâinatla alakası yoktur; o dağa göre, kendinden başka her şey yok hükmündedir. Çünkü hayatı yok ki her şeyle alakadar olsun; şuur yok ki, her şeye tealluk etsin! Ancak bir bal arısına hayat girdiği andan itibaren, bütün kâinatla alaka kurabilir, şu yeryüzü benim bahçemdir, çiçekler benim bal yapmamın ana maddeleridir, diyebilir. Bütün hislerini kullanarak, bütün nevilerle ünsiyet kurabilir ve tasarruf sahibi olabilir.

İnsan, Allah'ın hayat sıfatının ona bahşettiği hayat sayesinde bu bal arısından bin defa daha yüksek derecede her şeyle alaka kurabilir. Kâinatla ve özellikle yeryüzündeki hiçbir şeyden müstağni değildir. Onu bir buluttan müstağni sayabilir misiniz? O, dört yüz bin canlı ve bitki ile alakadardır. Çünkü her şey ona hizmet etmek için yaratılmıştır. Bu sebeple en ulvi mertebede olan ibadetle Allah'a muhatap ittihaz edilmiştir. Zaten Allah'ın hayat sıfatının insana bahşettiği bu hayat,

iman, ibadet, itaat ve şükür gibi gereksinimleri yerine getirmeyi insandan istemektedir. Çünkü bunlar hayatın özellikleri arasındadır. Dünya ve ahirette insanı hakiki mutluluğa ulaştıran ve ulaştıracak olan hayattır. Hayat olmazsa vücut, vücut olmaktan çıkar, yokluktan bir farkı olmaz. Öyleyse hayat ruhun ziyasıdır; şuur, hayatın nurudur, denilebilir.

Kaynaklar

Abdülvahhab, Abdüllatif b. Abdürrahman b. Hasan b. Muhammed, *Mimbacü't Te'sis Ve't Takdis Fî Keşfi Şübeha*, Daru'l Hidaye, ts.

Adududdin el Êcî, Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülğaffar Ebu'l Fadl, *Kitabü'l Mevakıf*, Beyrut, 1417/1997.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed, *Müsmed*, Müessesetü'r Risale, 1421/2001.

Bağdadî, Ebu Mansur Abdülkahir b. Tahir, *Usulüddin*, İstanbul, 1349/1928.

Beyhakî, Hafız Ebu Bekr, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Kitabü'l Esmâ Ve's Sıfat*, Beyrut, 1415/1994.

Cevziyye, İbnü'l Kayyım, *Şerhu Esmailabi'l Hüsnâ, Mektebetü's Safa*, 1428/2006.

Cevziyye, İbnü'l Kayyım, *Muhtasarü's Savaiq'ül Mürsele Ale'l Cebmiyyeti Ve'l Muattule*, Mısır, 1415/1994.

Cüveynî, Ebü'l Meali Abdülmelik, *Kitabü'l İrşat İla Kavati'l Ediltili Fî Usulü'l İtikad*, Beyrut, 1413/1992.

Ebşeyhî, Şihabüddin b. Muhammed, *el Müstadraf Fî Külli Femmin Müstazraf*, Beyrut, 1402/1981.

Ebussuud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşadi'l Akli's Selim İla Mezaya'l Kitabî'l Kerim*, Beyrut, ts.

Eş'arî, Ebü'l Hasen Ali b. İsmail, *Nazratün İlmiyye Fî Nispeti Kitabî'l İbaneti Cemibi*, Dar İbn Hazm, 1409/1989.

Gazalî, Ebu Hamit Muhammed, *el Maksadi'l Esna Fî Şerhi Esmailabi'l Hüsnâ*, Lübnan, ts.

Gölcük, Şerafeddin, Toprak, Süleyman, *Kelam*, Konya, 1991.

Habenneki el Mîdanî, Abdürrahman Hasan, *el Akîdetü'l islamiyye Ve Üsesüba*, Dimeşk, 1418/1997

- Hakemî, Hafız b. Ahmed, *Mearicü'l Kabul Bi Şerbi Süllemî'l Vusul İla İlmi'l Usul Fî't Tevbid*, Mısır, 1404/1983.
- Hanefî, İbn Ebî'l İzz, *Şerbu'l Akîdeti't Tabaviye*, Beyrut, 1408/1988.
- Hazin, Alaüddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübabü't Te'vil Fî Maani't Tenzil*, Beyrut, ts.
- İbn Aşur, Muhammed et Tahir b. Muhammed b. Muhammed et Tahir, *Tab-rir Ve't Tenvir*, Tunus, 1418/1997.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el Fasl Fî'l Mîlel Ve'l Ebva Ve'n Nibal*, Kahire, ts.
- İbnü Hümmam, Kemal, *Kitabü'l Müsayere*, İstanbul, 1408/1979.
- İbn Teymiyye, Ebü'l Abbas Tekıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, *Kitabü's Safadiyye*, byy, 1406/1985.
- Kam, Ferit, *Vahdet-i Vücut*, Ankara, 1417/1994.
- Kârî, Molla Ali, *Şerbu'l Kitabî'l Fıkhi'l Ekber*, Mısır, 1323/1902.
- Kıyıcı, Burhanettin, *İbn Teymiyye'de Akıl-Nakil İlişkisi*, D. Tezi, Ankara, 2009.
- Lekanî, Abdüsselam b. İbrahim, *İthafü'l Mürîd Bi Cevbereti't Tevbid*, Mısır, 1370/1949.
- Matürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Kitabü't Tevbid*, Mısır, ts.
- Muhammed, Reşit b. Ali Rıza b. Muhammed Şemsüddin b. Muhammed Bahaüddin b. Molla Ali, *Tefsiru'l Menar*, Mısır, 1411/1990.
- Müslim, Ebü'l Hüseyin Müslimb. El Haccac, *Sabibu'l Müslim*, İstanbul, 1402/1981.
- Müttekî, el Hindî, Alaüddin Ali b. Hüsamüddin İbn Kâdî Hanü'l Kâdirî eş Şazelî, *Kenzü'l Ummal Fî Sünneti'l Akval Ve'l Efal*, Müessesetü'r Risale, 1402/1981.
- Nesefî, Ebü'l Muin Meymun b. Muhammed, *Tebseratü'l Edille Fî Usulüddin*, Ankara, 1425/2004.
- Racihî, Abdülaziz b. Abdllah b. Abdürrahman, *Şerbu'l Akîdeti't Tabaviyye*, byy, ts.
- Râzî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. el Hasen b. el Hüseyin, *Mefatihü'l Gayb*, Beyrut, 1420/1999.

- Sabûnî, Muhammed Ali, *Muhtasar İbn Kesir*, Beyrut, 1402/1981.
- Şaranî, Abdülvehhab, *Kitabül Yevakit Ve'l Cevabir Fî Beyani Akîdeti'l Ekabir*, Mısır, 1317/1899.
- Şatibî, İbrahim b. Musa b. Muhammed, *el İtisam*, Suudiyye, 1412/1992.
- Şemsüddin, Ebül Avn Muhammed b. Ahmed b. Salim, *Levamiül Envaru'l Behiyye Ve Savatiu'l Esraru'l Eseriyye Li Şerhi Dürreti'l Mudriyye Fî Akdi'l Firkati'l Maradiyye*, Dimeşk, 1402/1981.
- Taftazanî, Saduddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, *Şerbu'l Akaid*, İstanbul, 1387/1966.
- Taftazanî, Saduddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, *Şerbu'l Makasid Fî İtmi'l Kelam*, Pakistan, 1402/1981.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, İstanbul, 1402/1981.na, Kahire, 1426/2005.
- Useymî, Muhammed b. Salih, *el Kavaidül Müsle Fî Sıfatillhi Ve Esmahî'l Hüsnâ*, Kahire, 1426/2005.
- Zemaşşerî, Ebül Kasım Mahmud b. Amrin b. Ahmed, *Keşşaf An Hakaik-ı Gavamizi't Tenzil*, Beyrut, 1407/1987.